

Бахмат Л. В.,
викладач кафедри іноземної філології,
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-
педагогічна академія» Харківської обласної ради,
Україна

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

***Анотація.** Розглянуто роль та передумови формування у студентів самооцінки, а також умови її успішності. Наголошено на необхідності систематичності самооцінювання, а також важливості максимального наближення реальної самооцінки до адекватної. Розкрито роль прогностичного, актуального і ретроспективного видів самооцінки у формуванні адекватної самооцінки та окреслено важливість їх взаємозв'язку.*

Запропоновано етапи для успішного самооцінювання, які можна використовувати і при спільній роботі, а також розроблено педагогічні умови розвитку самооцінки навчальних досягнень майбутніх учителів із погляду самооцінки особистості. На рівні перспектив виділено використання інноваційних систем контролю для більш ефективної самооцінки.

***Ключові слова:** адекватна самооцінка; види самооцінки; навчальні досягнення; професійна компетентність; Я-концепція; ефективність самооцінювання; управління; студенти.*

Постановка проблеми. В умовах глобальних змін у системі освіти України створюється нова пріоритетність загальноприйнятих педагогічних понять. Нині важливу роль відіграють процеси самоосвіти, оскільки збільшується час, що відведений на самостійну роботу студента, майже до 50 % навчального часу. Варто відзначити, що за Болонською системою, а також згідно з американською системою освіти, співвідношення аудиторної та самостійної роботи складає 1:3. У зв'язку з цим важливим є необхідність розроблення засобів, що допомагають студентам адекватно оцінити результати своєї навчальної діяльності. Адже оцінювання спрямоване на аналіз і покращення навчальної діяльності студентів у цілому. Оцінювання навчальних досягнень студентів розглядається як системоутворювальний критерій управління якістю навчання.

Процеси оцінювання й самооцінювання результатів навчальної діяльності тісно пов'язані. Як зазначає Н. Олійник, вони становлять сутність формування професійної компетентності, ефективність якої залежить від мотивації студентів (пізнавальної активності та здатності до самоконтролю). Не випадково останнім часом самооцінювання набуває все більшого значення в системі освіти України. Його виділяють як важливий чинник успішного навчання, а роль і значення в зазначеному процесі вчені фіксують починаючи з навчання в початкових класах. Самооцінювання у процесі здобуття освіти не втрачає актуальності при переході до наступного ступеня здобуття освіти. Проте особливу актуальність зазначена проблематика набуває в період здобуття фахової освіти як запорука якісної професійної підготовки.

Актуальність останніх досліджень і публікацій. Педагогічні дослідження засвідчують, що студенти по-різному оцінюють досягнутий рівень у навчанні. Одні схильні його завищувати, а інші – занижувати. Дослідження психологів (Б. Ананьев, Л. Божович, А. Липкіна та інші) доводять, що адекватна чи наближена до адекватної самооцінка безпосередньо має позитивний вплив на процес підвищення якості успішності в навчанні.

Окреме місце посідають наукові роботи, що висвітлюють результати досліджень впливу розвитку самостійності студента в контексті його професійної підготовки (В. Андрущенко, Ю. Бабанський, Н. Бібік, В. Буряк, Л. Вяткін, М. Гарунова, Є. Голант, Б. Єсіпов, Л. Жарова, О. Кіосамова, І. Лернер, В. Ляудіс, О. Малихін, П. Підкасистий,

О. Савченко, М. Скаткін, Т. Шамова). Актуальним напрямом сучасних науково-педагогічних досліджень із даної тематики є вивчення різних аспектів формування професійної компетентності (Е. Зеер, І. Зимня, Л. Карпова, Н. Кузьміна, В. Лозова, Л. Мітіна, В. Сластьонін та інші).

Для успішної навчальної діяльності самооцінка повинна здебільшого збігатися з рівнем досягнень і вмій студента. Адекватне самооцінювання сприяє становленню студента як активного суб'єкта навчання.

Метою цієї роботи є виявлення передумов формування та етапи успішного самооцінювання студентів.

Виклад основного матеріалу. Самооцінювання є важливим регулятором поведінки, що сприяє об'єктивному оцінюванню власних навчальних здобутків, спираючись на критичне ставлення до своїх здібностей і можливостей. Важливою умовою формування оцінювання навчальних дій є передумання внутрішнього самооцінювання зовнішньому. Це дозволяє сформувати ціннісне ставлення до процесу й результату навчальної діяльності. Головною функцією самоконтролю і самооцінювання є належне визначення власних можливостей (як реальних, так і потенційних), а також розуміння проблем, що мають бути розв'язані у процесі навчання.

При самоконтролі студент має перевірити власну роботу, оцінити свої знання, за необхідності внести корективи. Саме завдяки самоконтролю і самооцінюванню встановлюється внутрішній зворотний зв'язок для отримання даних про правильність виконання поставленого завдання, про помилки і шляхи їх виправлення, вагомість результатів. На думку Ю. Матвієнко [9], самоконтроль є невід'ємною регулятивною частиною цілеспрямованої діяльності. І. Ширшова [10] підкреслює, що функція оцінювання не обмежується виявленням недоліків, а сприймається як критичний аналіз освітнього процесу, що спрямований на його покращення.

Визнаючи високу наукову цінність проведених досліджень вітчизняними і закордонними науковцями, слід водночас констатувати, що якість виконання професійних обов'язків переважно обумовлюється усвідомленням значущості своєї діяльності, професії, її результатів. Також відзначається, що систематичне критичне самооцінювання певної роботи, що передує зовнішньому оцінюванню (наприклад, з боку викладача або однокласників), стає першим кроком на шляху до формування адекватної самооцінки, яка фіксується за умов відносного збігу результатів зовнішнього оцінювання з власними оцінками судженнями. Допомогає цьому використання попередньо складеного плану і критеріїв оцінювання.

Ми пропонуємо такі вимоги до успішного оцінювання: 1) критерії оцінювання навчальних досягнень обов'язково мають бути зрозумілими (вони можуть бути як абстрактними для загального розуміння, так і конкретними з використанням прикладів); 2) при спільній роботі зворотний зв'язок є нероздільними, адже взаємне оцінювання стимулює об'єктивність – необхідний компонент ефективного самооцінювання; 3) необхідний розгляд цілей роботи та оцінювання власних успіхів на шляху до їх досягнення.

Проте певні студенти іноді сприймають самооцінювання не лише як чинник підвищення мотивації, але й як чинник дискомфорту. Так, нами встановлено, що найкращі результати навчальних досягнень фіксуються при використанні методів навчання, які спонукають замислюватися і планувати власне навчання. Якщо студенти об'єктивно себе оцінюють, вони вже не можуть залишатися в ролі пасивних споживачів готових знань і навичок, тобто посилюється відповідальність за власне навчання, усвідомлення й ефективність сприйняття матеріалу, активність у процесі виконання навчальних завдань. Пасивний механізм структури формування властивостей самооцінювання особистості включає некритичне сприйняття зовнішніх оцінок особистості, у той час як активний –

визначає самостійне формування самооцінки шляхом порівняння з іншими людьми, еталоном, зовнішніми вимогами і власним еталоном (образ «Я»).

Ми вважаємо, що самооцінювання навчальних досягнень у професійній підготовці майбутніх учителів є перехідним від самооцінювання особистості до самооцінювання результатів професійної діяльності як до вищого ступеня еволюції.

Під час дослідження було встановлено, що комунікативна діяльність, яка включає в себе обмін інформацією, взаємним оцінюванням, рефлексією, потребує створення відповідних педагогічних умов і систематичної комунікації.

Акцент на процесі навчання, а не на меті – це одна з умов підвищення ефективності самооцінювання. Адже занепокоєння студентів щодо отримання результату часто гальмує процес розв'язання проблеми. Концентрація на процесі, роздуми про те «Як це робити?», замість «Чи можна це виконати?», допомагають студентам активно розмірковувати про різні способи розв'язання проблеми. Відповідно до результатів досліджень студенти, які оцінюють власне навчання за його результатами, відчувають позитивні наслідки самооцінювання у випадку регулярної та постійної практики. Варто відзначити, що таке самооцінювання часто є адекватним або максимально наближеним до адекватного.

У процесі формування адекватної самооцінки важливу роль відіграють такі її види, як ретроспективна, актуальна і прогностична. У результаті проведеного самооцінювання формується певне ставлення до самого себе, позитивне чи негативне, з наявністю рис заперечення, неприйняття. При цьому розрізняють: оцінювання своїх реальних можливостей (актуальна самооцінка), вчорашніх (ретроспективна) і майбутніх досягнень (потенційна або ідеальна), оцінювання з боку інших людей (рефлексивна самооцінка). Якщо актуальна самооцінка вище ретроспективної, а ідеальна – вище, ніж актуальна, фіксують зростання професійної самосвідомості. Оптимальним є стан, коли між актуальною і рефлексивною, та актуальною і ідеальною самооцінкою існують мінімальні розбіжності.

Виділена залежність стає підставою для висновків, що процеси формування адекватної самооцінки має спиратися на всі зазначені види. При цьому слід урахувати, що прогностична самооцінка характеризується рівнем домагань, який ґрунтується на оцінюванні власних можливостей і відповідальності за можливі результати. Актуальна самооцінка є інтроспективною і здебільшого спирається на самоконтроль. Ретроспективна самооцінка відповідальна не лише за підбиття й аналіз підсумків, а й за визначення перспектив розвитку. Послідовне акцентування уваги на розглянуті види самооцінки перетворюється на логічний алгоритм формування власного образу «Я-професіонал» із визначенням основних характеристичних ознак, за змінами в яких особистість отримує можливість здійснювати об'єктивне самооцінювання свого професійного становлення.

Разом із цим зазначені види самооцінки виконують регулятивні функції: оцінювання, контроль, стимулювання та інші. Коли самооцінювання стає способом мислення, невід'ємною частиною повсякденного навчання й практики, студенти демонструють кращі здібності, підвищення внутрішньої мотивації, зосередженість на вирішенні складних завдань. Сформована адекватна самооцінка сприяє підвищенню якості саморефлексії, яка, у свою чергу, позитивно впливає на організацію процесу самонавчання. Особливої актуальності це набуває в умовах організації професійної підготовки в ході вивчення іноземної мови, коли самооцінювання акцентується на трьох аспектах: навчальному процесі, комунікативних умінях і лінгвістичній компетенції. За допомогою самооцінювання можна контролювати лінгвістичні здобутки і коригувати помилки, поступово збільшуючи відповідальність за власне навчання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Необхідними передумовами самооцінювання є позитивне ставлення студентів до самоконтролю, взаємокоригування результатів навчальних досягнень із обов'язковим урахуванням критеріїв, планів і цілей роботи. Системність і постійність уважаються найважливішими умовами успішного самооцінювання студентів. Серед перспектив подальшого дослідження зазначеної проблематики виділяємо використання інноваційних систем контролю для більш ефективного самооцінювання.

Список використаної літератури

1. Агапова М. О. Самоконтроль і самооцінка як складники навчальної діяльності майбутніх інженерів-педагогів у процесі вивчення педагогічних дисциплін // Проблеми та тенденції розвитку педагогічної освіти. Теорія і практика управління соціальними системами. – 2013. – Вип. 4. – С. 64–71.
2. Белобрыкина О. А. Психологические условия и факторы развития самооценки личности на ранних этапах онто- и социогенеза : автореф. дис. ... канд. психол. наук / О. А. Белобрыкина. – Новосибирск : Новосиб. гос. пед. ун-т. 1998. – 22 с.
3. Божович Л. И. Проблема формирования личности / Л. И. Божович. – М. : Наука, 1996. – 323 с.
4. Дубасенюк О. А. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності : монографія / О. А. Дубасенюк, Т. В. Семенюк, О. Є. Антонова. – Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. – 193 с.
5. Дядюкіна Є. В. Самооцінка як міждисциплінарне поняття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN13/11devymp.pdf>
6. Залучёнова Е. А. Самооценка в деятельности студентов / Е. А. Залучёнова. – М. : НИИВО, 1992. – 52 с.
7. Кравуненко Н. В. Визначення змісту та структури особистісної готовності до професійної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mp2.umo.edu.ua/wp-content/uploads/2012/04/Кавуненко.pdf>
8. Кулаков Р. С. Самооцінка та рівень домагань як особистісні конструкти та детермінанти професійного самовизначення у ранньому юнацькому віці / Р. С. Кулаков // Наукові записки національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка». – 2014. – Вип. 26. – С. 78–83.
9. Матвиенко Ю. А. Использование самоконтроля учебной деятельности студентов экономических специальностей в процессе психолого-педагогической подготовки с целью повышения качества усвоения знаний [Текст] / Ю. А. Матвиенко // Молодой ученый. – 2013. №5. – С. 744-748.
10. Ширшова И. А. Оценка учебных достижений студентов : современные тенденции / И. А. Ширшова // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского Серия «Проблемы педагогики средней и высшей школы». – 2013. – Том 26 (65). – С. 205–215.
11. Миронова С. Б. Педагогическая система формирования общей и профессиональной самооценки студентов вузов : автореф. дис. ... канд. пед. наук / С. Б. Миронова. – Саратов : Саратов. гос. ун-т им. Н. Г. Чернышевского, 2003. – 22 с.

References

1. Agapova, M.O. (2013). *Self-control and self-assessment as parts of studying activities of future engineers-pedagogues when studying pedagogical disciplines* // Problems and tendencies of pedagogical science development. Theory and practice of managing social systems. Issue 4 (in Ukr.)
2. Belobrykina, O.A. (1998). *Psychological conditions and factors of self-assessment development at early stages of ontho- and sociogenesis*: thesis abstract of candidate of psychological science. Novosibirsk: Novosibirsk State Pedagogical (in Rus.)
3. Bozhovich, L.I. (1996). *Problem of personality development*. Moscow (in Rus.)
4. Dubaseniuk, O.A., Semeniuk, T.V., & Antonova, O.E. (2003). *Professinal training of future teacher to pedagogical activities*: monography. Zhytomyr (in Ukr.)
5. Diadiukina, E.V. *Self-assessment as interdiscipline notion* [e-source]: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN13/11devymp.pdf> (in Ukr.)
6. Zaluchionova, E.A. (1992). *Self-assessment in student activities*. Moscow (in Rus.)
7. Kravunennko, N.V. *Defining the notion and structure of individual readiness to professional*. [e-source]: <http://mp2.umo.edu.ua/wp-content/uploads/2012/04/Кавуненко.pdf> (in Ukr.)
8. Kulakov, R.S. *Self-assessment and level of requirements as individual constructs and determinants of professional self-defining for teenagers*. Scientific notes of Ostrog Academy. Series «Psychology and pedagogy» (in Ukr.)
9. Matvienko, Iu.A. (2013). *Using self-control of learning activities of students of economical qualifications in the process of psychological–pedagogical training to improve knowledge quality*. Young Scientist (in Rus.)

10. Mironova, S.B. (2003). *Pedagogical system of forming general and professional self-assessment of students: thesis abstract of candidate of pedagogical science*. Saratov (in Rus.)
11. Shirshova, I.A. (2013). *Assessing learning achievements of students: modern tendencies*. Scientific notes V. I. Vernadsky Tavrichesky National University (in Rus.)

Abstract. *Bakhmat L. V. Preconditions of formation of self-evaluation of students' educational achievements.*

Introduction. *Entering a new educational environment, Ukraine is facing the importance of self-education, which results in the necessity of formation of adequate self-evaluation of students' educational achievements. Actually, the assessment of learning achievements is believed to be a system-making criterion of managing the quality of education and a guarantee of professional training.*

The purpose of the article is to find out preconditions and steps of formation of successful students' self-evaluation.

Results. *When analyzing scientific experiments and literature sources, it's traditional to divide all factors into inner and outer ones. Communication is an important part of creating pedagogical conditions to form self-evaluation by means of discussion, reflection and comparison. It's a key factor to have a well-formed inner self-evaluation that will take place before getting outer assessment.*

To provide high-quality education, it's essential for students' self-evaluation to be adequate and equal to their achievements and skills. It's self-evaluation that mirrors correctness of carrying out work, mistakes and the importance of work results. Ukrainian and international scientists think self-evaluation to be an undividable part of any activities, which is not about pointing out mistakes only, but also deals with critical analysis of studies and should lead to improvement of education quality.

Originality. *The author stresses the necessity of systematical self-evaluation and the importance of real self-evaluation equaling. Describing the notions and revealing the roles of prognostic, actual and retrospective types of self-evaluation when forming adequate self-evaluation, it points out the importance of their interconnection. Moreover, the author introduces steps for successful self-evaluation, which can be also used in team work.*

Conclusion. *Positive attitude to self-control, intercorrection of educational achievements and necessary criteria, plans and aims are important preconditions to form self-evaluation. Systematical and constant assessing activities lead to successful self-evaluation. Using innovation control systems for more effective self-evaluation is a future prospect of the experiment.*

Key words: *adequate self-evaluation, educational achievements, professional competency, I-concept, self-evaluation efficiency, management, students*

*Одержано редакцією 20.05.2015
Прийнято до публікації 15.06.2015*

УДК 378.011.3

Василенко Г. В.

к.п.н., доцент кафедри соціальної педагогіки,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди, Україна

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ РОБІТНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ

Анотація. *Розкрито зміст мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-діяльнісного, особистісно-творчого компонентів готовності майбутніх соціальних працівників до профорієнтаційної роботи. Схарактеризовано способи інтенсифікації компонентів підготовки, до яких віднесено прийоми, методи взаємодії суб'єктів підготовки, що забезпечують самореалізацію студентів у профорієнтаційній роботі з учнями загальноосвітніх навчальних закладів.*

Ключові слова: *соціальний працівник; профорієнтаційна робота; підготовка; компонент; мотиваційно-ціннісний; когнітивний; операційно-діяльнісний; особистісно-творчий; інтенсифікація.*